

Ігор БОЙКО

СКОТАРСТВО ТА СЕЗОННЕ БУДІВНИЦТВО В КАРПАТАХ (КІНЕЦЬ ХІХ — ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ ст.): СПРОБА КЛАСИФІКАЦІЇ

Розглядаються різні типології карпатського скотарства та притаманного для нього сезонного будівництва, які введені в науковий обіг українськими, польськими, словацькими, чеськими та румунськими народознавцями. На підставі критичного аналізу зроблений висновок про те, що досліджені схеми не універсальні, а це не сприяє цілісному вивченню явищ Карпатської історико-культурної області, ускладнює застосування основного методу культурної антропології — компаративного аналізу. Тому автор запропонував компіляційні, компромісні варіанти типології. Основними компонентами типології скотарства є випасання та стійлове утримання. Перше із них розділяється на пастівництво (ділиться на: випас мандрівний і випас сезонний на пасовиськах) та господарку на полянах. Серед основних елементів сезонного будівництва виділяється будівництво на віддалених сінокосах, на полянах та на пасовиськах.

Ключові слова: Карпати, пастівництво, мандрівне пастівництво, сезонне будівництво, двір, стайня.

© І. БОЙКО, 2016

Великі відстані, а, головне, важка доступність від обійстя до сільськогосподарських угідь, висотна поясність, сильний вплив експозиційного чинника на схилах і відповідно різний час зміни пори року, тривалості вегетативного періоду різних угідь в одному населеному пункті зумовили тривале перебування людини та свійських тварин поза межами сельбищної зони, заготовлення, складування сіна, інколи годівля ним худоби. Наслідком цього є наявність будівель та примітивних споруд, які були поза межами обійстя. Дослідження народного будівництва Карпат будь-якого регіону потребує застосування широкого порівняльного матеріалу й, відповідно, — уніфікації типологій та класифікацій, які використовуються представниками народознавчої науки різних країн.

Метою статті є спроба створення єдиної типології карпатського скотарства та на її основі визначення схеми скотарського сезонного будівництва. Завданнями є: а) розглянути різні типології скотарства, які застосовуються вченими карпатознавцями з різних країн; б) запропонувати компіляційний варіант типології скотарства; в) проаналізувати типології скотарського сезонного будівництва провідних вчених карпатознавців; г) запропонувати схему скотарського сезонного будівництва, яке враховує явища всіх областей Карпатського регіону.

Не зосереджуючись на архітектурно-будівельних аспектах, сфокусуємо увагу на функціонально-типологічних характеристиках скотарського будівництва. Це, в свою чергу, передбачає врахування класифікації форм життєдіяльності й, зокрема, скотарства.

Антропогеограф В. Кубійович у дослідженнях послуговувався такою схемою життєдіяльності в Карпатах [11], (схема 1):

Важливими категоріями в антропогеографії, які розробляв В. Кубійович, були також поняття «ойкумена» та «субойкумена», останнє дослідник розумів, як територія сезонного перебування людини поза межами села та орної землі на пасовиськах, сінокосах, лісорозробках [12].

Інший представник школи Л. Савіцького З. Голуб-Пацевичова розділила традиційні заняття в горах на: господарку салашницьку, лучну та рільно-лучну (полянську) [7] (схема 2).

У працях Б. Копчинської-Яворської застосовується така схема [10] (схема 3):

Крім пастівництва, дослідниця виділяла господарку сінокісну, яка могла бути пов'язана із випасом на полянах та рільництвом на полянах [8, с. 58].

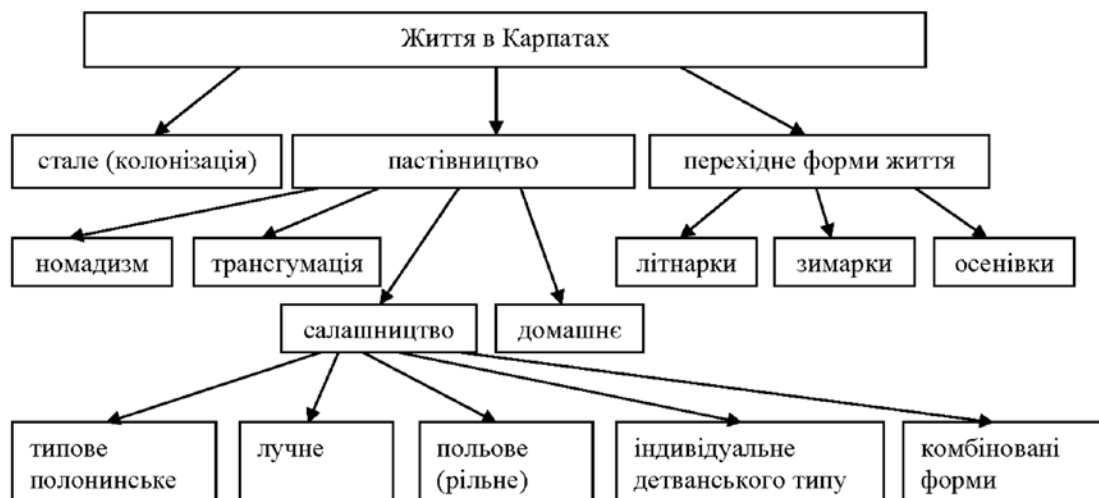

Схема 1

Схема 2

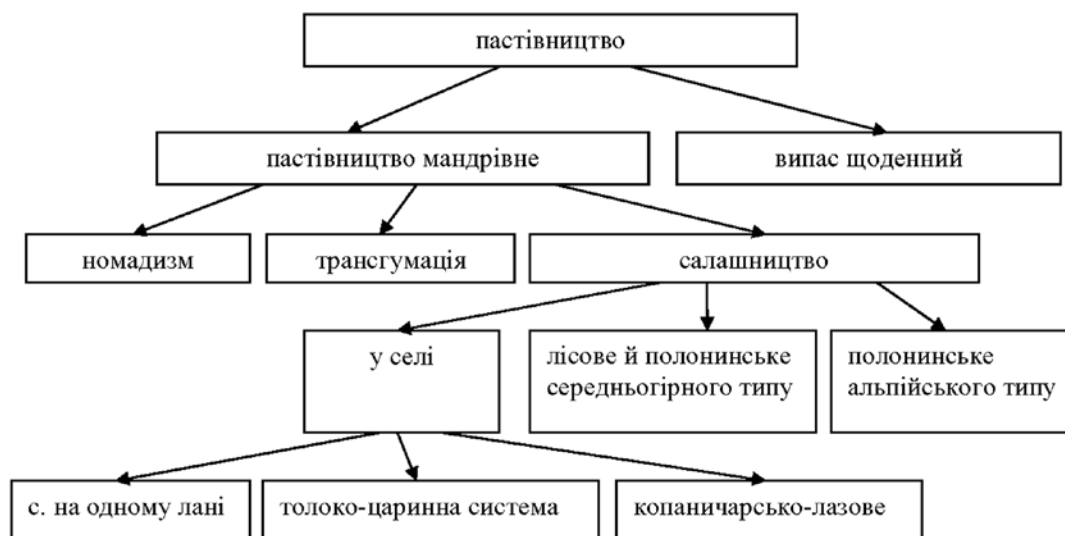

Схема 3

Схема 4

Схема 5

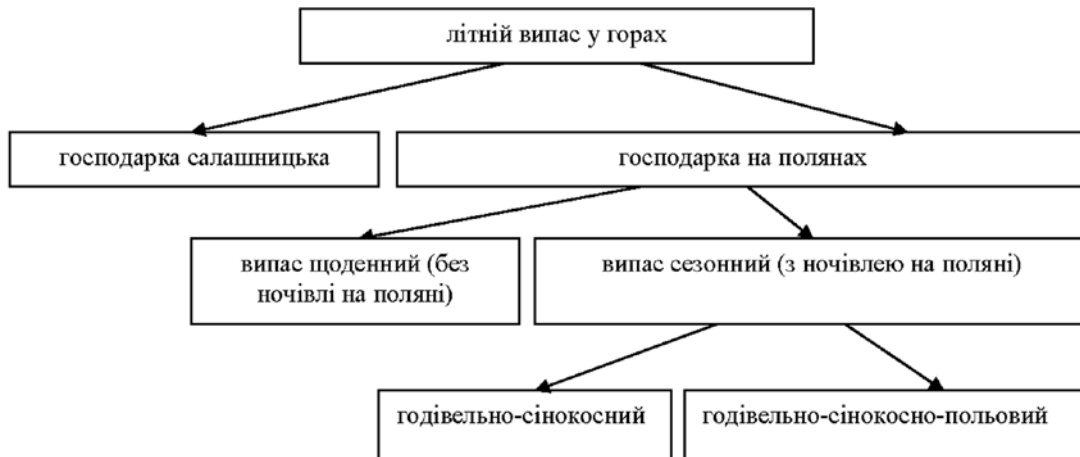

Схема 6

Аналогічну, лише спрощену типологію салашництва застосовував румунський дослідник Р. Вуя для території Румунських Карпат [17] (схема 4).

Схема вівчарського салашництва на території Словаччини представлена в працях Я. Подолака [14, с. 77—85] (схема 5).

Польський географ Я. Лях, аналізуючи пастушу господарку в Малому Бескиді, окрім салашництва, виділив господарку на полянах [13, с. 93] (схема 6).

Українська наукова традиція, яка базується на радянській основі, використовує типологію, універсальну для всієї радянської науки, стоїть осторонь усіх наведених попередньо схем, принципово уникає загальнокарпатського терміна «салашництво». Зокрема, українськими вченими виділяються такі категорії, як: форми скотарства, види скотарства, типи скотарства, форми посезонного утримання худоби тощо. М. Тиводар запропонував вельми розгалужену типологічну схему скотарства в Українських Карпатах на цих засадах, представлену схемою 7 [3, с. 500].

Пояснення до схеми 7: 1. Випас немолочної великої рогатої худоби й коней у межах сільських кадастрів. 2. Випас корів у межах сільських кадастрів —

«череда». 3. Випас овець у межах сільських кадастрів — «отара». 4. Випас корів і часто іншої худоби на «лазах». 5. Випас овець і великої рогатої худоби в лісах за межами сільських кадастрів. 6. Зимове стійлове утримання худоби «хлів» у садибі. 7. Зимове стійлове утримання худоби на сінокісних луках. 8. Полонинський випас овець — «стая», «салаш». 9. Полонинський випас корів — «стійло». 10. Полонинський випас немолочної великої рогатої худоби — «волання». 11. Полонинський випас коней — «стадарня». 12. Рівнинний випас великої рогатої худоби й коней за межами сільських кадастрів. 13. Рівнинний випас овець за межами сільських кадастрів.

Спробуємо оцінити вказані схеми та звести їх до спільного показника.

Розділення В. Кубійовичем життя на: «стале» (сельбищна зона, орна земля), «пастівництво» та «перехідні форми», а також віднесення всієї орної землі до ойкумени вважаємо невдалим. Адже в Карпатах дрібноконтурність угідь та побутування підсічно-вогневих методів сприяли наявності віддалених копаних та орних ділянок у верхніх ярусах лісу, вторинних полонинах, де люди перебували сезонно,

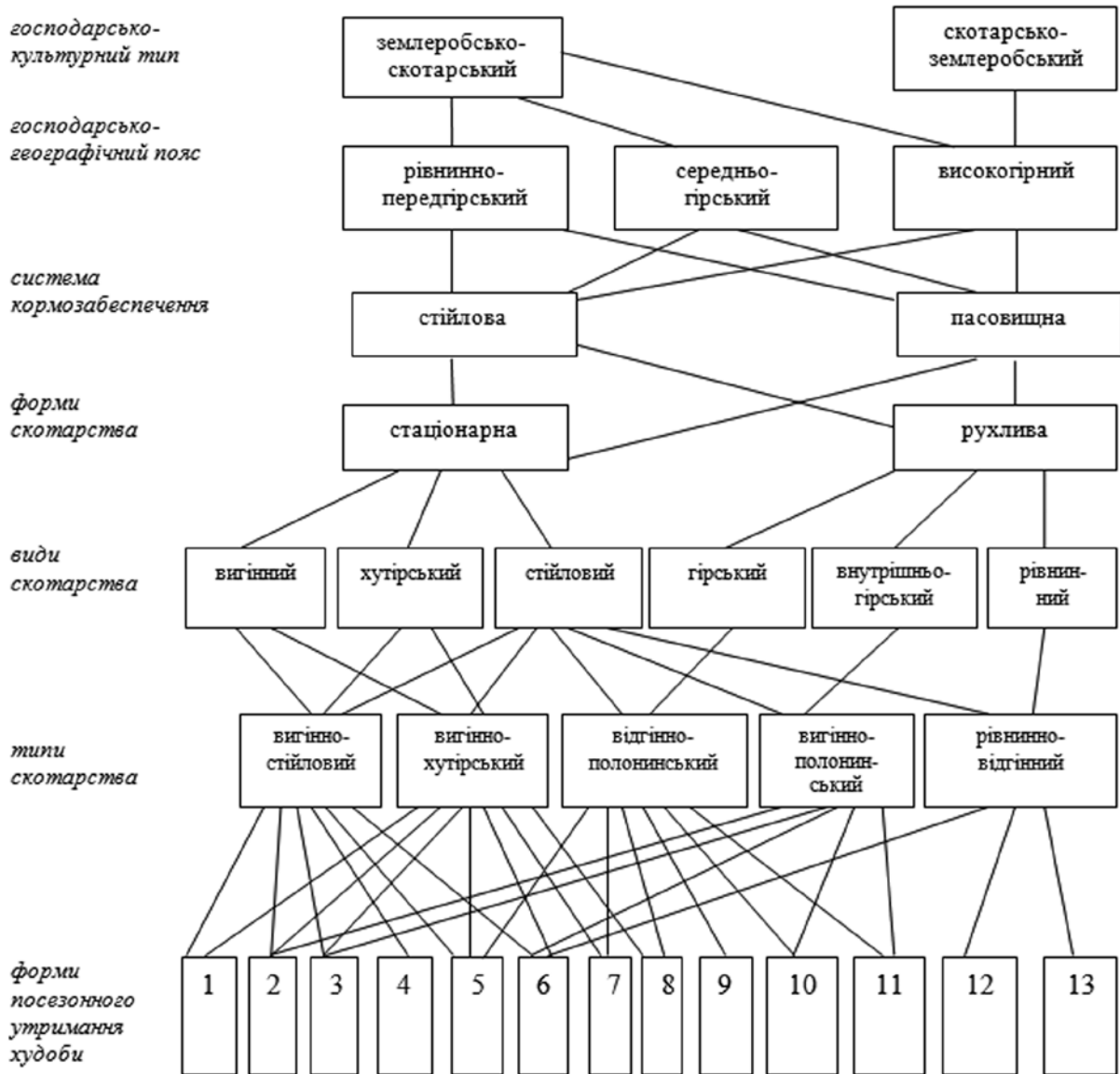

Схема 7

обгороджуючи ці ділянки, влаштовуючи вітрозаслони або примітивні колиби. Водночас так зване «домашнє пастівництво» носило чітко виражений сталий характер способу життя та відбувалося, здебільшого, на території ойкумени — на парах, постійних толоках, часто поблизу садиб. Отже, неправильно спосіб життя (сталий чи сезонний) на пряму пов'язувати зі способом господарства. Недоліком вказаної схеми є також відсутність окремої категорії, як «віддаленні сінокоси», на яких ставили копиці (обороги, шопи), інколи і примітивні колиби, що типово для Карпат.

У схемі 2 (З. Голуб-Пацевічової) так само бракує двох локусів: «копаниці» (де не займалися іншими заняттями) та «віддаленні сінокоси» (на яких не ви-

пасалася худоба). Сумнів викликає виділення окремих лучної та рільно-лучної господарки. У цьому відношенні вдаліша типологія літного випасу Я. Ляха, адже влаштування орних чи копаних ділянок на полях могло носити стадіальний характер, тоді як вживання терміна «поляна» в слов'янських мовах Карпатського регіону відноситься до всіх лучних біоценозів-островів у лісі. Крім того, влучним є розділення скотарства на полянах на щоденний випас та сезонний, адже перший передбачає відсутність будівель для ночівлі худоби, пастуха та зберігання сіна.

Найбільш вдалою зі схем пастівництва, на мою думку, є класифікація Б. Копчинської-Яворської, втім, ця типологія потребує уточнень та доповнень, зокрема застосування слова «альпійське» на все по-

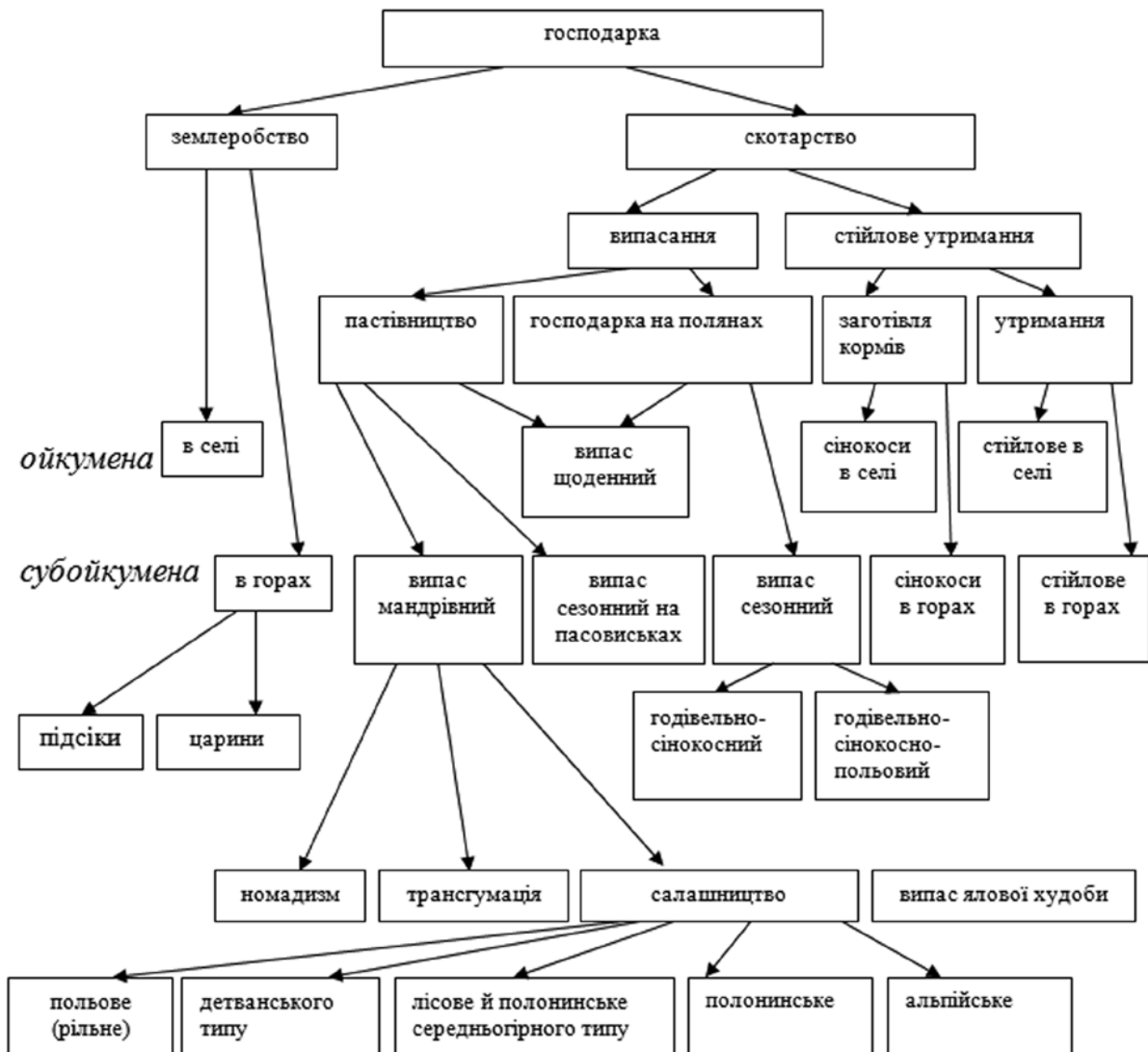

Схема 8

лонинське салашництво є неправильним, з огляду на те, що більшість із карпатських гірських лук («полонини», «голі», «галі»), які займають верхній ярус вершин та хребтів, мають, здебільшого, штучне походження або збільшення завдяки верхньої границі лісу. Крім того, альпійський тип може асоціюватися із поширеним в Альпах варіантом сезонного випасу, де переважає гірський випас корів, тоді як у Карпатах традиційно коров'ячі салаші були рідкісним явищем, переважали виключно овечі, менше поширення мали мішані овечо-коров'ячі салаші. Термін «альпійське салашництво» можна застосовувати лише до полонинських господарств німців-колоністів, зокрема зі сс. Усть-Чорна та Німецька Мокра (верхів'я р. Тересви). Карпатське салашництво, на

відміну від альпійського скотарства, передбачає утримання худоби, насамперед під голим небом, рідше в індивідуальних чи групових каркасних чи зрубних корівниках або великих шобах, і лише спорадично в будівлях із каменю. Компромісним варіантом міг би бути розгляд полонинського салашництва, як карпатського підвиду альпійського салашництва, розуміючи останнє, подібно, як і С. Березовський, у широкому сенсі [4]. Доречніше вживати термін «польове (рільне) салашництво», запропонований В. Кубійовичем, а не «салашництво в селі», адже випас та кошарування відбувалися на віддалених полях, які іноді представлені островами в лісовій смузі, нерідко займаючи вище гіпсометричне положення відносно індивідуальних пасовиськ та сінокосів,

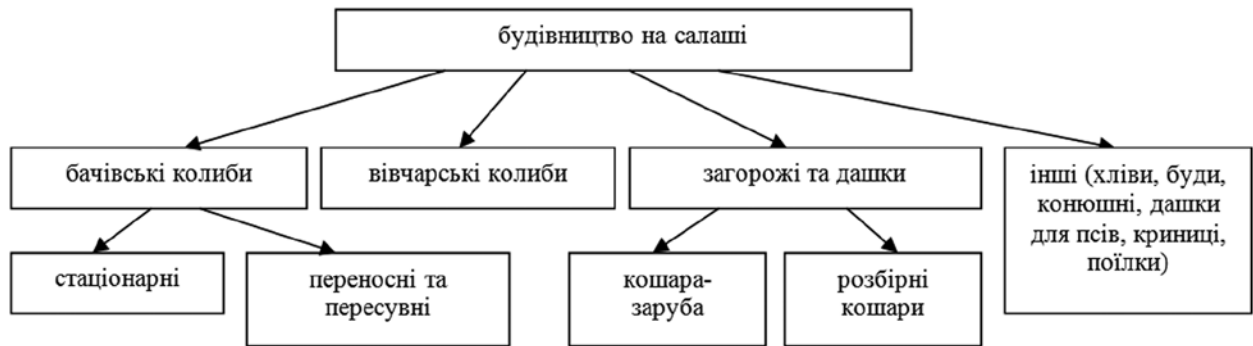

Схема 9

де сезонно перебувала худоба. Останнє, наприклад, характерне для деяких ландшафтів Стрийсько-Сянської верховини (частина Ліського та Сяноцького повітів (Польща), більша частина Турківського р-ну та значна частина Сколівського р-ну Львівської обл., південь Долинського р-ну Івано-Франківської обл.).

Схеми Я. Подолака та Р. Вуя можна вважати правильними, проте дуже узагальненими.

Позитивними моментами схеми М. Тиводара, на мою думку, є застосування елементів таблиці та виділення окремої категорії «система кормозабезпечення». Водночас, ця класифікація має низку недоліків: а) надто складна, і тому мало оперативна; б) в її основі радянська термінологія скотарства (наприклад, «відгінне», «вигінне»), яка не відображає культурні явища Карпатського регіону, натомість не використані загально-карпатські терміни («салашництво», «господарка на полянах», «випас щоденний» та «випас мандрівний» тощо); в) типологія господарсько-географічного поясу не відповідає географічній науці, зокрема проігнорований один із найбільш поширених у Карпатах «низькогірний пояс», який охоплює висоти 500—1000 м. н. м. й у цілому відповідає поширенню зони букових та мішаних лісів¹; г) перебільшена роль високогірного поясу, зокрема скотарсько-землеробський господарсько-культурний тип, за М. Тиводаром, відповідає виключно високогір'ю, водночас, як відомо, більшість карпатських полонин, і, зокрема, гуцульських, розташовані в середньогір'ї; д) незрозумілим є також поняття: «в межах сільських кадастрів», «за межами сільських кадастрів», адже до сільського кадастру належали всі землі села, а отже, сельбищну зо-

ну, ліс та полонини, яких могли розділяти велика відстань та релятивні висоти до кількох сотень метрів, подекуди понад кілометр.

Таким чином, пропоную компілятивний варіант класифікації традиційного господарства в Карпатах, беручи до уваги лише скотарство та землеробство; водночас визначаючи еколого-господарські межі ойкумени та субойкумени (схема 8).

Отже, розглядаючи скотарське сезонне будівництво, треба звернути увагу на такі локуси вказаної схеми скотарства: 1) випас мандрівний; 2) випас сезонний на пасовиськах; 3) випас сезонний господарки на полянах; 4) сінокоси в горах; 5) стійлове утримання в горах.

Розглянемо найбільш відомі схеми скотарського будівництва.

У фундаментальній праці, присвяченій вівчарству, Я. Подолак представив таку схему будівництва на салаші [14, с. 42—45] (схема 9).

Словацькі науковці виділяють також категорії: хотарний двір («*chotárne sídlo*») та хотарна стайня («*chotárna maštal*»). Енциклопедія народної культури Словаччини дає таке визначення хотарного двору: «Господарські та житлові будівлі в екстравілані... Найпримітивнішою формою х. д. є хотарна стайня, до якої в деяких областях додавалися інші господарські, пізніше й житлові будівлі; що призводило до виникнення двох виробничих центрів та дворезиденції». Там само хотарна стайня визначається як «господарська будівля в екстравілані, яка служить для сезонного утримання ВРХ (при нагоді й овець), складання сіна, ночівлі пастухів та приготування молочних продуктів». Подальша типологія детермінована характером та часом використання [6, с. 200] (схема 10).

Під постійними хотарними дворами розуміють: куріальні осади, різні типи дворів дисперсного ха-

¹ Саме в цьому поясі функціонує «салашництво рільне», частково лісове й полонинське, а також найбільш поширена «господарка на полянах».

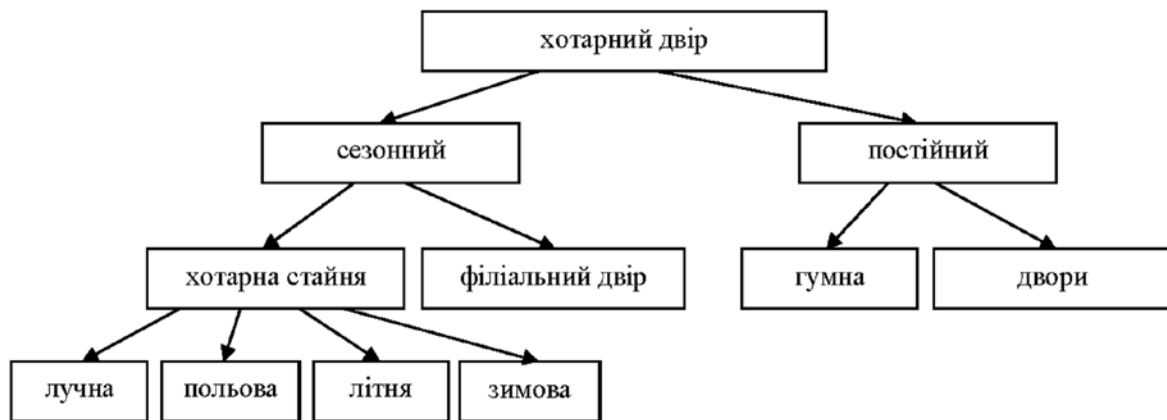

Схема 10

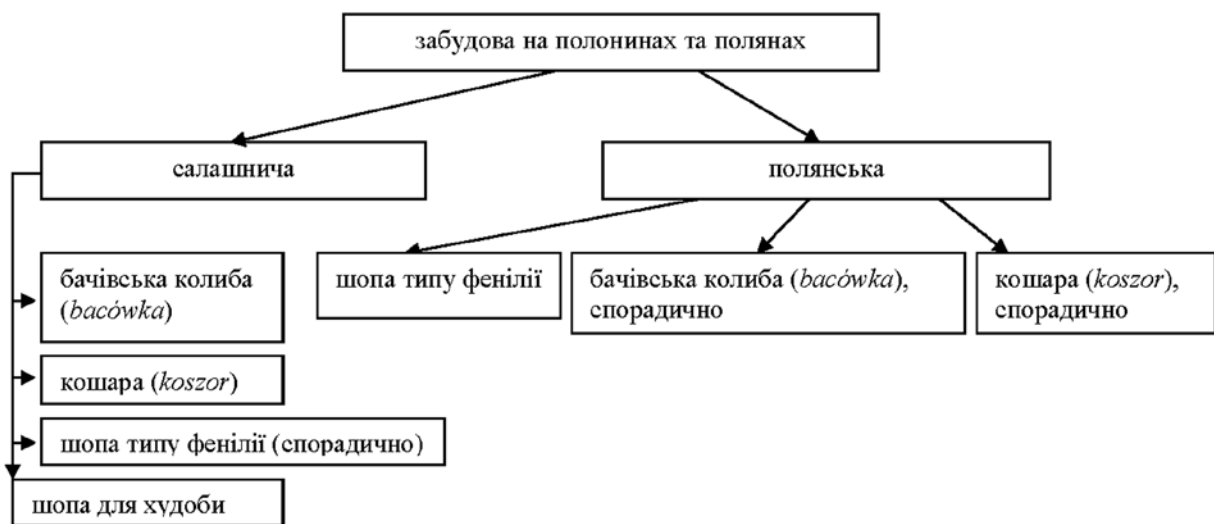

Схема 11

рактеру розселення («majere», «koranice», «lazy», «štále», «gale»), двори та житлові будівлі при технічних спорудах, мотелі, корчми, митні станції, залізничні та охоронні будки, купельні та рекреаційні садиби, села дроворубів, вуглярів, шахтарів, осади деяких етнічних та соціальних груп (цигани, єврейські гетто, клаштори та ін.). Я. Ботік додав до цієї схеми ще таку категорію, як дворезиденція, коли одна родина мала дві, інколи більше садиб, одна з яких знаходилася в сельбищній зоні, друга — у хотарі села², водночас, на відміну від філіального господарства, уся чи більша частина сім'ї перебувала в різні пори року то в одній, то в другій садибі, незначна різниця була й між архітектурою двох резиденцій [5].

Чеська наука замість терміна «хотарна машталь» чи «хотарний двір» послуговується терміном «ста-

² Тобто не на території сельбища, а у різних сільських угіддях (на полях, луках, пасовиськах, в лісі).

ніско» («stanisko»), виділяє окремо будівництво на салахах та станісах [16].

Польський дослідник Я. Лях представив таку схему для Західних Бескидів [13, с. 88] (схема 11).

І. Могитич подає таку схему [2] (схема 12).

М. Тиводар пропонує такий варіант типології [3, с. 3—4] (схема 13).

У румунській етнографії виділено окремо будівництво на салахах-«стінах» («silnă», «tîrlă», «stînă») та будівництво на полянах («шура» від рум. «șura» — шопу, стайня; «гражда» від рум. «gražda» — сезонна стайня або сезонний двір) з подальшою диференціацією, залежно від регіону [9, с. 56].

Отже, в основі схеми салашного будівництва Я. Подолака подав функціональний підхід. Загалом схема добра, втім, не позбавлена недоліків, зокрема, таким є віднесення до «інших», різних за функційним призначенням споруд, зокрема поїлок,

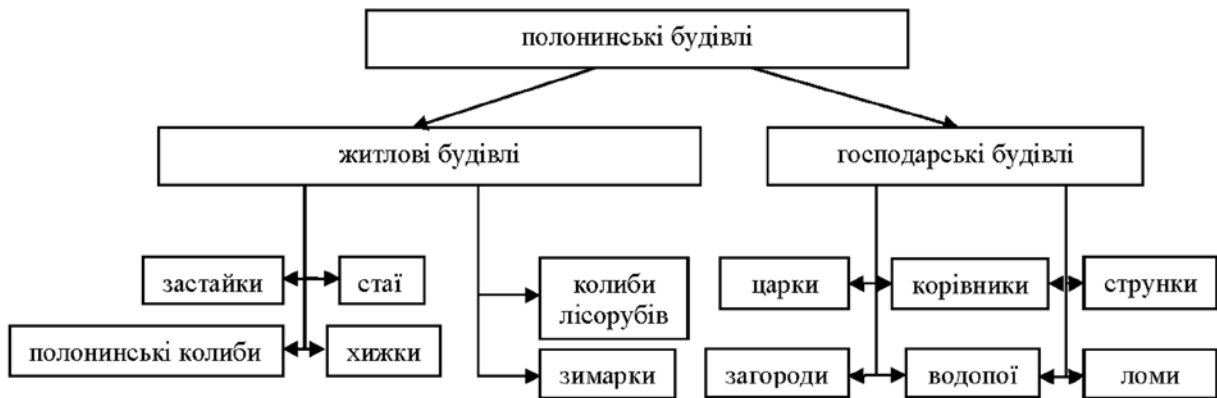

Схема 12

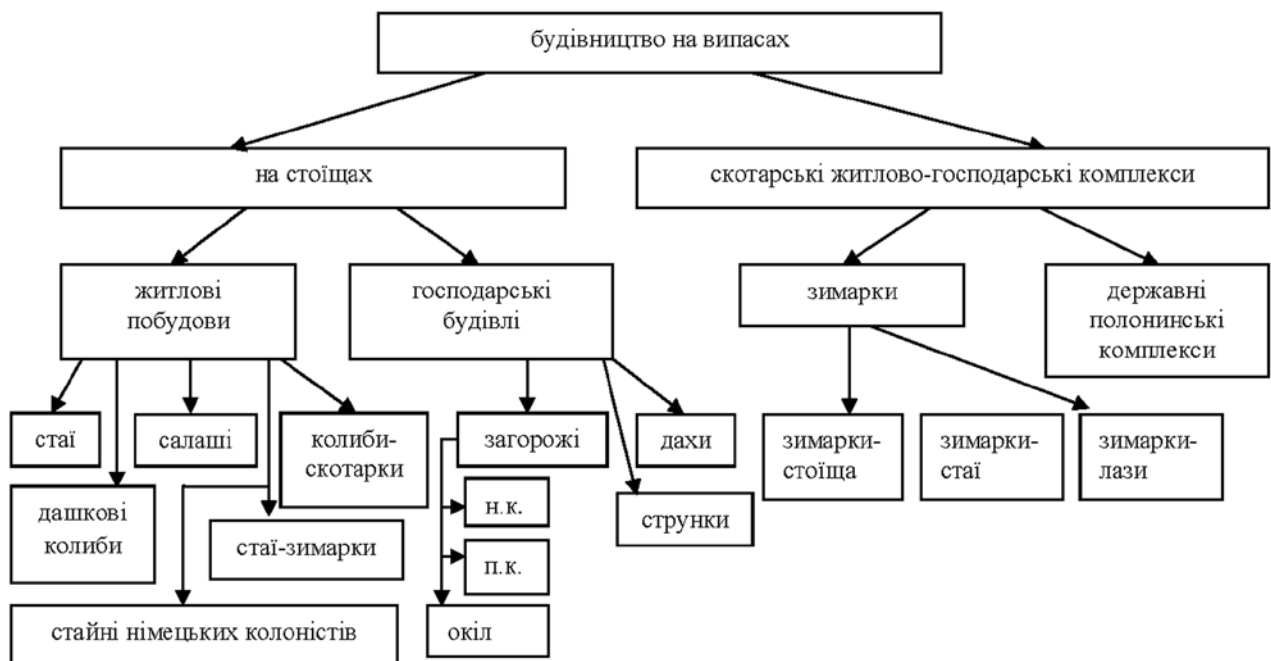

Схема 13

буд, хлівів та криниць. Схема хотарного будівництва вельми функціональна, адже надає можливість класифікувати такі явища, як: а) дворезиденція, яку, очевидно, слід додати третьою групою (хотарний двір: сезонний, дворезиденція, постійний); б) процес перетворення тимчасових лазів у постійні та навпаки, де один різновид хотарної споруди чи двору набуває статусу іншого, залишаючись хотарним.

Схема Я. Ляха загалом відображає ситуацію із сезонним будівництвом на салашах та полянах у Західних Бескидах, втім, незважаючи на походження житлових будівель чи житлових камер у зімкнутій забудові на полянах від ватазьких («бачівських») колиб викликає сумнів щодо необхідності їхньої на-

зви «бачівська колиба»³, адже, як відомо на полянах переважали варіанти із вікнами та більш досконалою системою опалення: відкрите вогнище на платформі, курна та півкурна піч.

Схеми І. Могитича та М. Тиводара мають змішаний морфологічно-функціональний характер, а це негативно позначилось на типології. Вдалим є розділення ними всіх будівель на житлові та господарські, виокремлення М. Тиводаром «колиби-скотарки». Недоліками обох схем є виділення окремо «стаї» та «полонинських колиб» на підставі планування (І. Могитич) і так званих «салашів» на

³ Бачівська (ватазька) колиба — примітивна хатинка чи шалаш, де переробляється молоко на молочні продукти та ноує сировар — бача (ватаг).

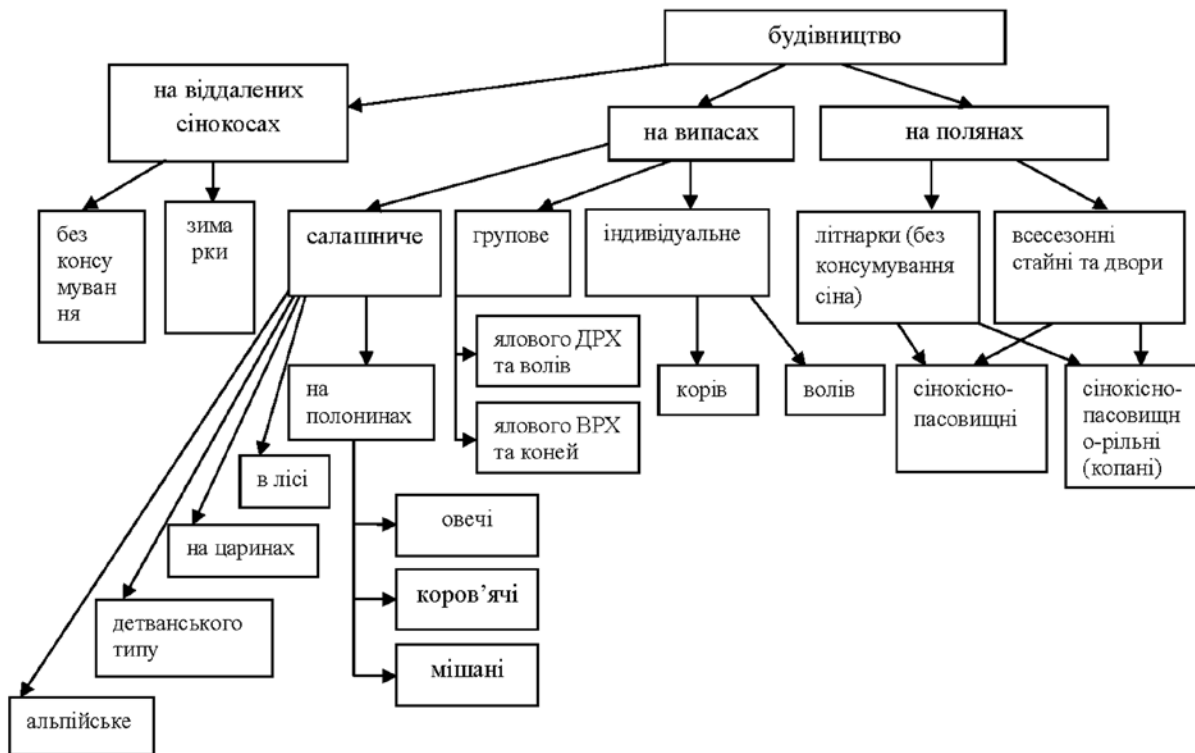

Схема 14

підставі застосування в них мурованої техніки (М. Тиводар). Адже, як відомо, морфологія карпатських колиб значно складніша, було багато перехідних варіантів: низько-, середньо- та високозрубні, каркасні, муровані, зрубно-муровані, колибидашки (безстінні) та ін.; причому низько- та інколи й середньозрубні та муровані колиби могли не мати однієї, подекуди і другої стіни; а отже, наявність камер та будівельний матеріал мають незалежні характеристики. Крім того, трансформація ватазької колиби не завжди носить характер ароморфозу, одним зі шляхів адаптивної еволюції було поступове спрощення (дегенерація) конструкції та планування колиби або перехід на примітивніші форми, наприклад, від зрубно- до дашкової [1, с. 113; 15, с. 159]. Недоцільним є виділення лісорубських колиб у схемі І. Могитича в окрему групу полонинського будівництва на основі того факту, що їх подекуди використовували як ватазькі колиби. Недоречним ставити в один ряд із ватазькими та вівчарськими колибами в групі «житлові побудови на стоїщі» так звані «стайні» — цілий господарсько-житловий комплекс німців-колоністів із мурованими та зрубними спорудами. Незрозумілим також є виділення українськими вченими такої категорії, як

«зимарка», адже при цьому не враховуються часові особливості перебування в цих будівлях худоби і згодовування їй сіна⁴. Очевидно, до «зимарок» треба відносити лише так звані «мразниці» (зимівки-стоїща).

Отже, з огляду на типологію скотарства та схеми скотарського будівництва провідних дослідників Карпат, можна запропонувати такий узагальнений варіант типології сезонного скотарського будівництва (схема 14).

Функціональне призначення угіддя обумовлює наявність тих чи інших споруд, втім, їх конструктивні характеристики значною мірою корегуються особливостями природи, обраної системи розселення та природокористування певних регіонів. Зокрема, в більшості районів Центральних та Внутрішніх областей Західних Карпат (Словаччина) на віддалених сінокосах переважали зрубні сінники, відповідно не було потреби в колибах. У Східних Карпатах — навпаки домінували оборози або стоги зі

⁴ Здебільшого на так званих «зимарках» вегетативний сезон перебувала велика рогата худоба, вівці вживали сіно лише до початку, інколи середини зими, й лише в поодиноких випадках — до весни, тобто переважав літньо-осінній період.

сіном, при останніх часто ставили примітивні дашкові колиби. До будівель, де перебувала худоба, споживаючи сіно на луці, належить «мразниця» («зимарка-стоїще» — за класифікацією М. Тиводара), яка складається із різної за конструкцією колиби (від однодашкової та колиби-землянки до двокамерної хижки), загорожі-заслону («паланка») та копиць із сіном.

Салашне будівництво різних типів теж відрізнялося, зокрема в полонинському присутні такі елементи, як: дво- рідше однокамерна високо-, рідко середньозрубна (рідше зрубно-мурована або мурована) стаціонарна ватазька колиба, переносні чи розбірні вівчарські колиби, кошара, «окіл»⁵, дашки, поїлки, на деяких салашах ще й вітрозаслонні стіни, комори; кошари часто представлені «зарубами»⁶ великої площі. На мішаних полонинських салашах ще обов'язково присутні царки⁷, шопи, інколи примітивні доїльні та корівники. Частим елементом коров'ячих полонинських салашів є корівники, інколи окремі телятники, відсутні окіл та пастуші колиби. При лісовому середньогірному типі ватазька колиба завжди розбірна, представлена різними конструктивними варіантами: одно- і дводашковим, низькозрубним; відсутніми є царки, шопи, іноді й кошари, проте обов'язковим є окіл. Для польового салашництва характерні: обов'язкова наявність легкорозбірних переносних, порівняно невеликих кошар, різні варіанти ватазької колиби від одно- дводашкових каркасних до середньозрубних двокамерних; невеликий розмір, який дає змогу транспортувати колибу на порівняно невелику відстань. Для салашництва детванського типу характерні різні варіанти будівництва: від примітивних ватазьких колиб із кошарами⁸ до двокамерних «літнарк-хижок», кошар та стаєн⁹. Для альпійського салашництва характерна наяв-

ність великих корівників, активне використання в будівництві каменю.

Груповий випас худоби передбачав випас тяглової худоби, для нього характерно низький рівень номуадизму, різні варіанти колиб (від одно- чи дводашкових) до зрубних однокамерних (наприклад, на Великій Фатрі — Центральна Словаччина, переважно Жилінський край), у разі випасу волів та коней часта відсутність кошар.

Індивідуальний випас волів та коней відбувався в лісовій смузі, колиби повсюдно представлені найпримітивнішими однодашковими варіантами, характерна цілковита відсутність загорож.

Індивідуальний випас корів у різних регіонах та природних областях мав суттєві відмінності. Скрізь на Гуцульщині сезонний випас відбувався переважно недалеко (до кількох сотень метрів) від обійсть, часто на зарослих чагарником чи лісом або заболочених чи стрімких ділянках індивідуальних лук. Будівництво представлене загорожею, яка оточує всю толоку, та примітивною зрубною або каркасною шопою-стаєнкою без горища, де корова доїлася, ховалася від дощу та ночувала під час вегетативного періоду. Аналогічні шопи на зарослих ділянках царини (поля в горах) були поширені в Славській (головно, в її структурному підрозділі — Тухольській) верховині (Бойківщина). У Скибових Горганах (Бойківщина та Бойківсько-Гуцульське пограниччя) та на Гуцульщині заможні газди переважно віддавали на салаш дійні вівці, на віддалених пасовиськах влітку тримали лише дійні корови та молоді (ялові) вівці та ягнята; будівництво представлене 1—2 камерними літнарками-хижками та кошарами; видоєне молоко перероблялося в садибі. У Гольній Фатрі (межірччя річок Ревуци та Турца) та у селах Лужанської долини Низьких Татр (Словаччина) на пасовиськах, які знаходилися на малопродатних для сінокосів рельєфних ділянках, стояли стаєнки-кравярки (зрубної й комбінованої зрубно-мурованої техніки з низьким двосхилим чи односхилим дахом) кількох господарів та колибою; в останній ночував пастух та інколи доярка, яка видоювала свої та сусідські корови. У Низьких Бескидах (Лемківщина) на індивідуальних чи громадських толоках, які знаходилися на вершинах низькогірних хребтів, переважали хлівці («стаянки») зрубної, мурованої, каркасної техні-

⁵ Тісна кошара, де відбувається доїння овець (кіз).

⁶ Тобто загорожі з повалених дерев та каміння.

⁷ У гуцульській говірці «царок» на полонині — примітивна комора чи дашок, де зберігалася сметана та масло.

⁸ Рудогор'є та Середньогор'є у Внутрішніх Західних Карпатах — Словаччина, Кошицький та Бансько-Бистрицький край.

⁹ Побутувало у Східних Карпатах (Бойківщина, Гуцульщина) в господарствах заможних селян — навпаки зрубні однокамерні колиби, стаєнки, кошари.

ки, здебільшого без колиб; худоба в них часто ночувала сама (без догляду людини).

Для будівництва на полянах характерно обов'язкова наявність стайні із високим дахом, під яким на горіщі зберігалося до зими сіно. Розвинуті форми будівництва на сінокісно-пасовищних полянах мають житлову та господарську камери, часто під одним дахом, рідше окремі стайню з великим піддашшям та однокамерну колибу. Для сінокісно-пасовищно-рільних (копаних) полян, які здебільшого мають ознаки філіального господарства, майже обов'язковим елементом будівництва є наявність третьої камери-стодоли у варіантах: стайня + стодола + колиба, стайня + стодола та окремо одно-дво-камерна колиба. На полянах, де, окрім літнього перебування, зимувала дрібна (іноді й велика) рогата худоба, часто ставили також копиці із сіном, обороги. Тут колиби відрізнялися щільним зрубом та розвинутою системою опалення. У Спишській Магурі, Боцанській долині (Низькі Татри — Словаччина), на Моравсько-Сілезькому пограниччі (чесько-польське пограниччя), де відстань до лук від обійсть складала кілька сотні метрів (рідко понад кілометр), не відбувалося розширення сельбищної зони за рахунок лук, єдиною будівлею була стайня з високим дахом, влітку там ночували корови та заготовляли сіно, взимку котилися та зимували вівці.

Таким чином аналіз типології скотарства та пов'язаного із ним сезонного будівництва в Карпатах дає змогу зробити такі висновки та узагальнення:

- Жодна зі схем скотарства та скотарського будівництва не відображає ситуації для всього Карпатського регіону, схеми українських вчених, окрім того, побудовані на засадах радянської науки з урахуванням явищ, які побутують поза межами Карпат;

- На основі проаналізованих типологій та етнографічного матеріалу запропонована власна схема карпатського скотарства та скотарського будівництва. Основними типологічними кластерами скотарства є: випасання і стійлове утримання; скотарське сезонне будівництво; будівництво на сінокошах, випасах, полянах;

- В основі характеристики скотарства та сезонного скотарського будівництва того чи іншого регіону перебуває насамперед обрана стратегія розселення й використання природи, які обумовлюють їх функ-

ціональний зміст. Деталі названих культурних явищ формуються під впливом специфіки того чи іншого ландшафту.

1. *Зубрицький М.* Село Кіндратів (Турецького пов.) / М. Зубрицький // Зібрані твори і матеріали : у 3-х т. — Львів, 2013. — Т. 1: Наукові праці. — С. 95—116.
2. *Могитич І.Р.* Полонинське будівництво / І.Р. Могитич // Народна архітектура Українських Карпат XV—XX ст. — Київ : Наукова думка, 1987. — С. 126—161.
3. *Тиводар М.* Традиційне скотарство Українських Карпат другої половини XIX — першої половини XX ст. / М. Тиводар. — Ужгород, 1994. — 560 с.
4. *Berezowski S.* Problemy geograficzne pasterstwa wendrowego / S. Berezowski // Fizjografia i geografia pasterstwa Tatr Polskich i Podhala. — Wrocław, 1959. — Т. 1. — S. 77—146.
5. *Botik J.* Dvojrezidenčnosť ako dôsledok lazového osídlenia / J. Botik // Slovenský národopis. — 1980. — R. 28. — № 1. — S. 78—83.
6. *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska* / red. J. Botik, P. Slavkovský. — Bratislava, 1995. — D. 1. — 200 s.
7. *Hołub-Pacewiczowa Z.* Z badań nad pasterstwem karpaczkim i alpejskim / Z. Hołub-Pacewiczowa // Wierchy. — 1930. — № 8. — S. 89—121.
8. *Kopczyńska-Jaworska B.* Stosunki gospodarczo-społeczne w tradycyjnej kulturze Karpat północnych / B. Kopczyńska-Jaworska. — Łódź, 1967. — 262 s.
9. *Kopczyńska-Jaworska B.* Z wędrówek po szalaszach rumuńskich / B. Kopczyńska-Jaworska // Wierchy. — 1960. — № 29. — S. 52—77.
10. *Kopczyńska-Jaworska B.* Próba klasyfikacji typów pasterstwa / B. Kopczyńska-Jaworska // Etnografia Polska. — 1967. — Т. XI. — S. 87—98.
11. *Kubijovič V.* Typy pastierskeho života na Slovensku / V. Kubijovič // Sbor. Muz. Slov. Spol. — 1930. — № 3—4. — S. 101—109.
12. *Kubijowycz W.* Przyczynek do antropogeografii Gorganów / W. Kubijowycz // Przegląd Geograficzny. — Warszawa, 1920—1921. — Т. II. — S. 146—149.
13. *Łach J.* Przeszłość i znaczenie tradycji dla współczesnego oblicza kulturowego góralszczyzny Beskidu Małego: zapis w krajobrazie / J. Łach, M. Musiał. — Wrocław, 2015. — 170 s.
14. *Podolak J.* Tradičné ovčiarstvo na Slovensku / J. Podolak. — Bratislava, 1982. — 227 s.
15. *Štika J.* Salašnícké stavby v Karpatách a jejich vývoj / J. Štika // Ludové staviteľstvo v karpatskej oblasti. — Bratislava, 1974. — S. 159—166.
16. *Štika J.* Valašské muzeum v přírodě, Rožnov pod Radhoštěm / J. Štika. — 1991. — 47 s.
17. *Vuia R.* Tipuri de păla români, secolele XIX — inceputul secolului XX / R. Vuia. — Bucuresti, 1964. — 252 p.

Ihor Boiko

STOCKBREEDING AND SEASONAL
CONSTRUCTION IN THE CARPATHIANS
(LATE XIX — THE FIRST HALF
OF XX CENTURY):
ATTEMPT OF CLASSIFICATION

The article discusses the various typologies of Carpathian stockbreeding and seasonal breeding constructions which Ukrainian, Polish, Slovak, Czech and Romanian scientists introduced into scientific circulation. Based on a critical analysis the author concludes that investigated schemes are not universal, that does not promote holistic study of phenomena Carpathian historical and cultural area complicates the use of the basic method of cultural anthropology — comparative analysis; therefore, the authors suggested compilation, compromise typologies. The main components of the typology of cattle are: pasturing and barnyard keeping; the first — to shepherding and meadow household; shepherding divides into: wandering pasturing, seasonal pasturing at pastures, everyday pasturing. The main elements of seasonal building are: at the remote hay fields, at pastures, at meadows.

Keywords: shepherding, season building, Carpathian studies, stable, farmstead, wandering shepherding.

Игор Бойко

ПАСТУШЕСТВО
И СЕЗОННОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО
В КАРПАТАХ (КОНЕЦ XIX —
ПЕРВАЯ ПОЛОВИНА XX вв.):
ПОПЫТКА КЛАССИФИКАЦИИ

В статье рассмотрены разные типологии карпатского пастушества и свойственного ему сезонного строительства, которые введены в научный оборот украинскими, польскими, словацкими, чешскими и румынскими народоведами. На основе критического анализа сделано заключение о том, что исследованные схемы не универсальны, а это не способствует целостному изучению явлений Карпатской историко-культурной, усложняет применение основного метода культурной антропологии — компаративного анализа. Поэтому автором предложены компиляционные, компромиссные варианты типологий. Основными компонентами типологии пастушества является выпас и стойловое удержание. Первое из них разделяется на пастушество (делится на: выпас кочевой и выпас сезонный на пашне) и хозяйство на полянах. Среди основных элементов сезонного строительства выделяется строительство на отдаленных сенокосах, на полянах и пашне.

Ключевые слова: Карпаты, пастушество, кочевое пастушество, сезонное строительство, двор, стойло.